

Evaluácia integrovaného manažmentu Národného parku České Švýcarsko prostredníctvom expertného systému IPAM

Peter Repka, Milada Švecová

Envigogika 8 (3) – Recenzované články/Reviewed articles

Publikováno/Published: 15.10. 2013

DOI: <http://dx.doi.org/10.14712/18023061.387>

Abstrakt

Príspevok je zameraný na zhodnotenie manažmentu Národného parku České Švýcarsko prostredníctvom expertného systému IPAM (Integrated Protected Area Management). Hodnotenie bolo realizované v roku 2012 v spolupráci so zamestnancami Správy národného parku České Švýcarsko. V rámci hodnotenia Národného parku České Švýcarsko sme zistili, že v danej lokalite je vhodne uplatňovaný integrovaný manažment v dvoch fázach: prípravnej fáze a fáze základného plánovania. Integrovaný manažment je v národnom parku slabšie uplatňovaný vo fáze detailného plánovania, implementačnej fáze a fáze zapojenia do siete. Zlepšenie hodnotených oblastí v rámci jednotlivých fáz manažmentu predpokladáme špeciálne v prehĺbení doteraz existujúcej spolupráce s príbuznými subjektmi v regiónoch národného parku. Táto spolupráca by mala byť zameraná na podporu miestnej ekonomiky s uprednostnením a zameraním sa na tradičné hodnoty regiónu. Je potrebné zefektívniť spôsob komunikácie so zainteresovanými skupinami (stakeholdermi) v rámci regiónu záujmového územia. Dôležité je tiež nastavenie hodnotiacich mechanizmov a indikátorov úspešnosti plnenia stanovených cieľov. Veľmi dôležité je prehĺbenie spolupráce národného parku s možnými partnermi v rámci ekologickej, sociálnej a ekonomickej siete, a to vrátane vzdelávania verejnosti.

Kľúčové slová

Manažment chránených území, hodnotenie manažmentu, integrovaný manažment, Národný park České Švýcarsko, ochrana prírody.

Evaluation of integrated management of the Bohemian Switzerland National Park through expert system IPAM

Abstract

The paper focuses on the evaluation of management of the Bohemian Switzerland National Park through the specialised IPAM (Integrated Protected Area Management) system. The evaluation was undertaken in 2012 in cooperation with the personnel of the Bohemian Switzerland National Park Administration. During the evaluation of the Bohemian Switzerland National Park, we found that integrated management is applied appropriately in two phases in this area: a preparatory phase and a basic planning phase.

Integrated management is less applied in the national park in the detailed planning phase, the implementation phase and the networking phase. We expect improvement in the evaluated areas in the individual phases of management, especially by strengthening the existing cooperation with related actors in the regions of the national park. This cooperation should be focused on support to the local economy with a priority and focus on the traditional values of the region. The method of communication with stakeholders in the region of interest has to be made more effective. Setting the mechanisms for evaluation and selecting the indicators of success in achieving the defined goals is also very important, as well as strengthening cooperation of the national park with potential partners in the environmental, social and economic network, including educating the public.

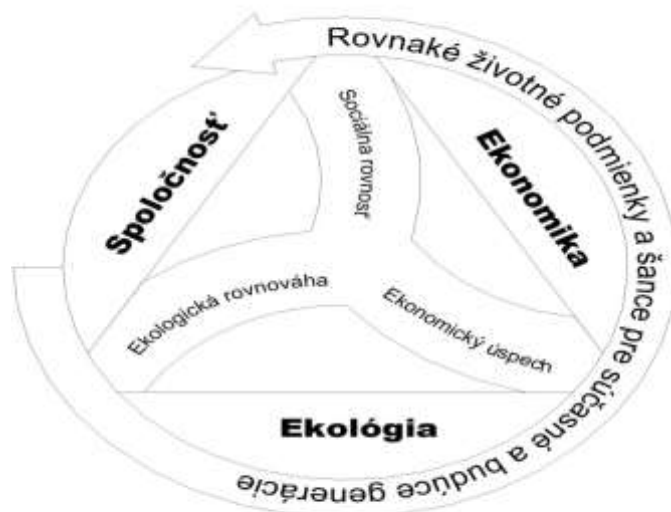
Key words

Management of protected areas, evaluation of management, integrated management, Bohemian Switzerland National Park, nature conservancy.

Úvod

Človek za posledné desaťročie zásadným spôsobom ovplyvnil prírodné prostredie Európy. Odlesňovanie, intenzifikácia poľnohospodárstva, vysušanie mokradí, osídľovanie – tieto a mnohé iné vplyvy zmenili ráz krajiny takmer na nepoznanie. A predsa aj v týchto zmenených podmienkach sa zachovala pomerne rozsiahla časť územia, kde dodnes pretrvávajú tradičné krajinné formy a rozsiahle lesy. Dnes tieto územia čelia problémom – ako prežiť v modernom svete a uchovať si hodnoty minulosti (Webster, Holt, Avis, 2002)?

Mnohé z týchto pôvodných území sa stávajú súčasťou sústavy Natura 2000, dochádza v nich k prekrytiu dvoch ochranných konceptov, a to zachovanie, prípadne zlepšenie, súčasného stavu biotopov, resp. populácií druhov a zároveň ochrana dynamických procesov. V praxi to znamená potrebu stanovenia priorít, teda predmetov a cieľov ochrany v konkrétnom území. Dlhodobá stratégia starostlivosti o konkrétne územia by mala byť výsledkom snahy o vyváženie oboch prístupov (ochrana druhov/biotopov verzus ochrana procesu) v širšom geografickom meradle (Härtel, Křenová, 2009). Z vyššie uvedeného vyplýva, že hlavná oblasť záujmu ochrany prírody je starostlivosť o chránené územia rôzneho stupňa ochrany, ktorá vychádza a opiera sa o exaktné a empirické skúsenosti a poznatky za účelom zachovania biodiverzity a podpory ekologickej stability v ekosystémoch s akceptáciou sociálnych a ekonomických aspektov, ktoré sú súčasťou ľudskej spoločnosti. Chránené územia, ktoré je možné podľa Medzinárodnej únie ochrany prírody – (IUCN) vyhlásiť za národný park, musia spĺňať niekoľko kritérií. Prvoradá je v tomto prípade existencia ekosystémov s osobitným vedeckým, náučným a rekreačno-výchovným potenciálom, mimoriadnou estetickou hodnotou a existenciou zákonných opatrení s maximálnou účinnosťou, ktorá bráni pokračovaniu v exploatacii a osídľovaní územia národného parku (Vološčuk, Švajda, 2008). Všeobecnými základnými úlohami ochrany prírody je, podľa stratégie „Staráme sa o Zem“, chrániť životodarné prírodné systémy, rozmanitosť života na Zemi a zaisťiť trvalo udržateľné využívanie všetkých obnoviteľných prírodných zdrojov (IUCN, UNEP, WWF 1991). Na dosiahnutie všetkých uvedených podmienok v chránenom území je potrebná implementácia Integrovaného manažmentu. Integrovaný prístup má pri zabezpečovaní udržateľného rozvoja chránených území veľký význam. Aby však bolo možné vyrovnáť sa so zmenami životného prostredia, je potrebné uplatniť prístup, ktorý napomôže interakciám medzi socioekonomickými a environmentálnymi premennými v širokom rozpätí priestorových a časových kritérií (Fribank, 2005). Hlavným cieľom integrovaného manažmentu je vytvoriť taký systém, ktorý zjednotí rozvoj jednotlivých socioekonomických aktivít s ekologickým, socioekonomickým a kultúrno-historickým potenciálom územia. Integrovaný manažment zaisťí elimináciu súčasných a prevenciu vzniku nových ekologických, sociálnych a ekonomických problémov a z dlhodobého hľadiska zaisťí udržateľný rozvoj chráneného územia. Integrovaný manažment je založený na komplexnom výskume územia v troch základných dimenziách – ekologickej, sociálnej a ekonomickej – a na skúmaní súvislostí a vzťahov medzi jednotlivými dimenziami. Snahou je zladiť rozvoj uvedených dimenzií s cieľom dosiahnuť rovnakých životných podmienok a možností pre súčasné a budúce generácie. Nie je možné preferovať rozvoj jednej dimenzie napr. ekonomickej úžitky – na úkor dimenzie druhej: ekologickej, prípadne sociálnej a pod. (Izakovičová, 2006). Integrovaný manažment sa musí zamerať rovnako tak na identifikáciu stakeholderov a ich uprednostňovanie.

Obr. 1 Princíp integrovaného manažmentu (Upravené podľa: Getzner, Jungmeier, Lange, 2010)

Po identifikácii primárnych a sekundárnych stakeholderov národného parku je potrebné zamerať sa na pozitívne ovplyvňovanie verejnosti a prostredníctvom hodnôt národného parku zvyšovať environmentálne povedomie. Úlohou národného parku je najšť vhodný spôsob pre výchovu návštevníkov a miestneho obyvateľstva pri akceptácii chránených území. K tomuto účelu slúži strategický dokument *Koncepcia environmentálnej výchovy a vzdelávania v národnom parku*, ktorého súčasťou je vypracovaný školský program zameraný na témy súvisiace s obsahom učebných osnov, tiež kladú dôraz na propagáciu národného parku a systému ochrany prírody. V chránených územiach musí environmentálna výchova zohľadniť nie len ciele chránených území, ale tak isto globálne a environmentálne problémy. Má efektívne využívať prírodné dedičstvo chránených území pre bezprostredný kontakt s prírodou. Ďalšou úlohou je priblížiť ľuďom prírodu ako niečo esteticky príjemné, čo nevyhnutne potrebuje ochranu. Mala by byť organizovaná podľa účastníkov a cieľových skupín, ktorým sa prispôsobí metóda a jazyk. Účastníkom sa prezentujú spôsoby zavedenia nových postojov do ich každodenného života a tým zmena spôsobu ich konania. Systém osvetby by sa mal rozčleniť na cieľové skupiny na školách, mimoškolských zariadeniach a pre bežných návštevníkov (Haas, Ondrová, Švajda, 2008). Tieto kroky povedú k rozvoju ekologickej gramotnosti, čiže schopnosti spájať a uvádzať do súvislosti vedomosti z celej škály odborov, pretože jedine ich skladaním k sebe vzniká celkový obraz o udržateľnom rozvoji. Potrebu podpory ekologickej gramotnosti prostredníctvom efektívnejšej environmentálnej osvetby obyvateľstva presadzujú a apelujú na ňu mnohí odborníci (Demo et al., 2007; Švecová, 2008).

Metodika

Po sumarizácii všetkých relevantných informácií o podmienkach v Národnom parku České Švýcarsko sme na zhodnotenie manažmentu použili metodiku systému Integrovaného manažmentu chránených území IPAM (Integrated Protected Area Management), ktorý bol vyvinutý v rámci projektu Intereg III Cades realizovaného v rokoch 2003-2006. Na navrhnutí tohto systému sa podieľal medzinárodný tím expertov na manažment chránených území. Systém vznikol na E. C. O. Institute for Ecology v Klagenfurte v Rakúsku. Aplikácia a implementácia systému je možná vo všetkých kategóriách chránených území regiónov strednej a východnej Európy, medzi ktoré sa radí aj Česká republika. Systém IPAM je znalostne založený systém, ktorý kombinuje vedomosti o chránenom území s využitím informačných technológií. Kombinuje know-how a dobrú prax založenú na platných podmienkach a predpisoch. Pozostáva z troch častí samohodnotenia (ktoré sa realizuje na základe odpovedí na otázky z dotazníka a zodpovedá ich hlavný manažér chráneného územia – riaditeľ, alebo zástupca riaditeľa), sady štandardizovaných odporúčaní (systém IPAM odporučí podľa vyhodnotenia odpovedí z dotazníka, aké kroky by bolo vhodné realizovať v konkrétnom chránenom území pre zlepšenie jeho manažmentu) a poznatkovej bázy (vychádza z reálnych podmienok a poznatkov o konkrétnom chránenom území). Tieto tri časti majú za cieľ poskytnúť akúkoľvek informáciu potrebnú pre rozvoj konkrétneho chráneného územia. Samohodnotenie predstavuje kontrolný zoznam otázok (položených respondentom, v našom prípade námestníkovi a vedúcemu oddelenia verejných vzťahov Národného parku České Švýcarsko), ktoré pomáhajú identifikovať a sústrediť sa na problém a najaktuálnejší stav rozvoja chráneného územia. Štruktúra samohodnotenia, ktorú uvádzame v Tab. 1 vyplýva zo životného cyklu chráneného územia (prípravná etapa, plánovanie, predchádzajúci manažment) a krížovej kontroly zameranej na 29 oblastí manažmentu. Samohodnotenie nakoniec vyústi do správy o vývoji, ktorá zdôrazňuje nedostatky v plánovaní a manažmente chráneného územia a štandardizované odporúčania. K hodnoteniu efektívnosti manažmentu sa používa software (Jungmeier, Velik, 2005). Software IPAM je založený na Apache 2.0 webovom serveri, čo je široko používaný HTTP server pre internet, ktorý beží na operačnom systéme Linux. Manažéri chránených území a odborná verejnosť vstupuje do systému z bežných webových prehliadačov. Identifikácia užívateľa je vykonávaná na portáli IPAM. Samohodnotenie a vedomostná základňa sú vyvinuté s aplikáciou PHP (ale používajú sa tiež, eZ-publish, performed), ktoré sú zakotvené v HTML kóde. Obsah je uložený v databáze My SQL (Jungmeier et al., 2005).

Pri hodnotení manažmentu Národného parku České Švýcarsko systémom IPAM sme postupovali podľa nasledovných krokov: vytvorenie užívateľského profilu na stránke www.ipam.info → vytvorenie profilu hodnotenia chráneného územia → samohodnotenie a kontrola jednotlivých oblastí manažmentu chráneného územia v prípravnej fáze, fáze základného a detailného plánovania, implementačnej fáze a fáze zapojenia do siete → hodnotiacia správa → odporúčania. Postup predpokladá znalosť všetkých oblastí manažmentu chráneného územia zo strany respondenta (Vološčuk, Švajda, 2008). K získaniu vstupných údajov sa používa exploračná metóda – štandardizovaný dotazník, alebo štruktúrované interview, v rámci ktorého sú kladené otázky zo štandardizovaného dotazníka, ktorý bol vyhotovený systémom IPAM (121 otázok zameraných na hodnotenie oblastí manažmentu, ktorých prehľad je uvedený v Tab. 1). Otázky boli zodpovedané námestníkom a tiež vedúcim oddelenia verejných vzťahov Národného parku České Švýcarsko (ktorí dôkladne poznajú vývoj národného parku od jeho vyhlásenia až po súčasnosť a sú predstaviteľmi hlavného manažmentu národného parku), ktorí hodnotili jednotlivé aktivity fáz manažmentu trojškálovo – ako ukončené, začaté, ešte nebolo začaté. Získané informácie sú po vložení do systému vyhodnotené softwarom.

Samohodnotenie je ukončené správou o vývoji, ktorá zdôrazňuje nedostatky v plánovaní a manažmente chráneného územia a štandardizované odporúčania v rámci manažmentu.

Tab. 1 Prehľad oblastí hodnotenia manažmentu v systéme IPAM (Upravené podľa: Jungmeier et al., 2005).

Fáza		Oblasti
Prípravná fáza		Rozvoj myšlienky a vízie
		Kontrola uskutočniteľnosti
		Komunikácia a participácia I
		Zapojenie do systému chránených území
Fáza plánovania	Základné plánovanie	Plánovacia príručka
		Komunikácia a participácia II
		Základný výskum
		Implementačná fáza
	Detailné plánovanie	Ustanovenie a založenie
		Poslanie a základná koncepcia
		Plány manažmentu založené na ekosystéme
		Plán regionálnych ekonomických programov
Implementačná fáza		Špecifické plánovanie (druhotné plány)
		Personálny a organizačný rozvoj
		Hodnotenie efektívnosti manažmentu
		Financovanie (finančný plán)
		Odhad vplyvov a ich obmedzenie
		Manažment informácií a údajov
		Výskum a monitoring
		Komunikácia a participácia III
		Rozvoj regiónu CHÚ
		Plán spolupráce
		Informácie, interpretácia a výchova
		Manažment návštevníkov, služieb a infraštruktúry
Marketing a vzťahy s verejnosťou		
Fáza zapojenia do siete		Všeobecné zapojenie do siete
		Zapojenie do ekonomickej siete
		Zapojenie do sociálnej siete
		Zapojenie do ekologickej siete

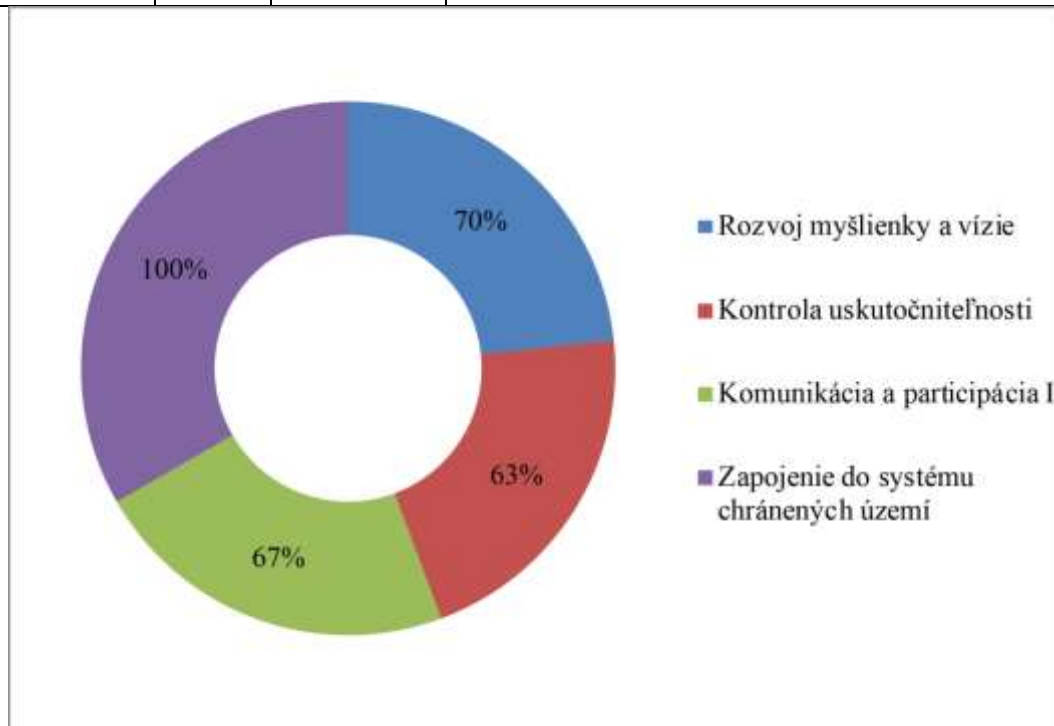
Výsledky

V Tab. 2–6 zobrazujeme stav plnenia jednotlivých aktivít realizovaných v rámci manažmentu Národného parku České Švýcarsko, ktoré boli hodnotené hlavnými manažérmi (uvedenými v metodike) Národného parku České Švýcarsko trojškálovo. V Obr. 2–6 zobrazujeme percentuálne vyjadrenie plnenia činností a aktivít v rámci jednotlivých oblastí manažmentu Národného parku České Švýcarsko, ktoré sme získali prostredníctvom softwaru IPAM popísaného v metodike. V Obr. 7 sme zobrazili komplexné percentuálne vyjadrenie plnenia hlavných oblastí v rámci manažmentu Národného parku České Švýcarsko.

Tab. 2 Prehľad hodnotenia aktivít prípravnej fázy námestníkom a vedúcim oddelenia verejných vzťahov Národného parku České Švýcarsko

ešte nebolo začaté	začaté	dokončené	Prípravná fáza
			Rozvoj myšlienky a vízie
		X	Získali ste prehľad o významných stakeholderoch, skupinách a inštitúciách, ktoré budú ovplyvnené, alebo ich inšpiruje a ovplyvní vznik chráneného územia?
	X		Iniciovali a podporili ste diskusiu s cieľom vytvorenia spoločnej vízie a perspektívy do budúcnosti?
	X		Zahájili ste diskusiu založenú na odbornej expertíze, ktorá zabráni počiatočným nedorozumeniam týkajúcich sa obmedzení, financovania alebo kategorizácie?
			Kontrola uskutočniteľnosti
	X		Pripravili ste analýzu popisujúcu problémy a riziká, ktoré boli identifikované počas diskusného procesu alebo identifikované expertmi?
	X		Podchytili ste dôležité aspekty (priestor, kultúra, ekonómia) do jednoduchej štatistickej formy?
	X		Poskytujete nepretržité informácie stakeholderom (zainteresovaným skupinám) s jasným rozlíšením faktov a názorov?
		X	Náčrt nedokončených a hotových priestorových predstáv budúceho chráneného územia.
			Komunikácia a participácia I
	X		Máte spresnené cieľové skupiny (tri kontroly či sú zahrnuté) a vybudované pravidlá a spôsob komunikácie (význam osobných stretnutí je

ešte nebolo začaté	začaté	dokončené	Prípravná fáza
			nedocenený)?
	X		Pripravili ste konzistentné informačné materiály, prezentácie a poskytli ste (malé) darčeky?
		X	Poskytli ste všetky technické a administratívne informácie na jednotnej internetovej stránke, sústreďte sa na oznamovanie adresy stránky?
			Zapojenie do systému CHÚ
		X	Predovšetkým získať prehľad o chránených územiach v krajine alebo v regióne (kategória, veľkosť, umiestnenie, ciele).
		X	Identifikovali ste atribúty, ktoré robia unikátnym vaše CHÚ (povaha, veľkosť, umiestnenie, atď.)? Neváhajte osloviť odborníkov.
		X	Identifikácia zamýšľaných kľúčových funkcií vo forme diagramu (ochrana druhov a biotopov, krajiny a prírodných pamiatok, výskum, regionálny rozvoj, výchova).

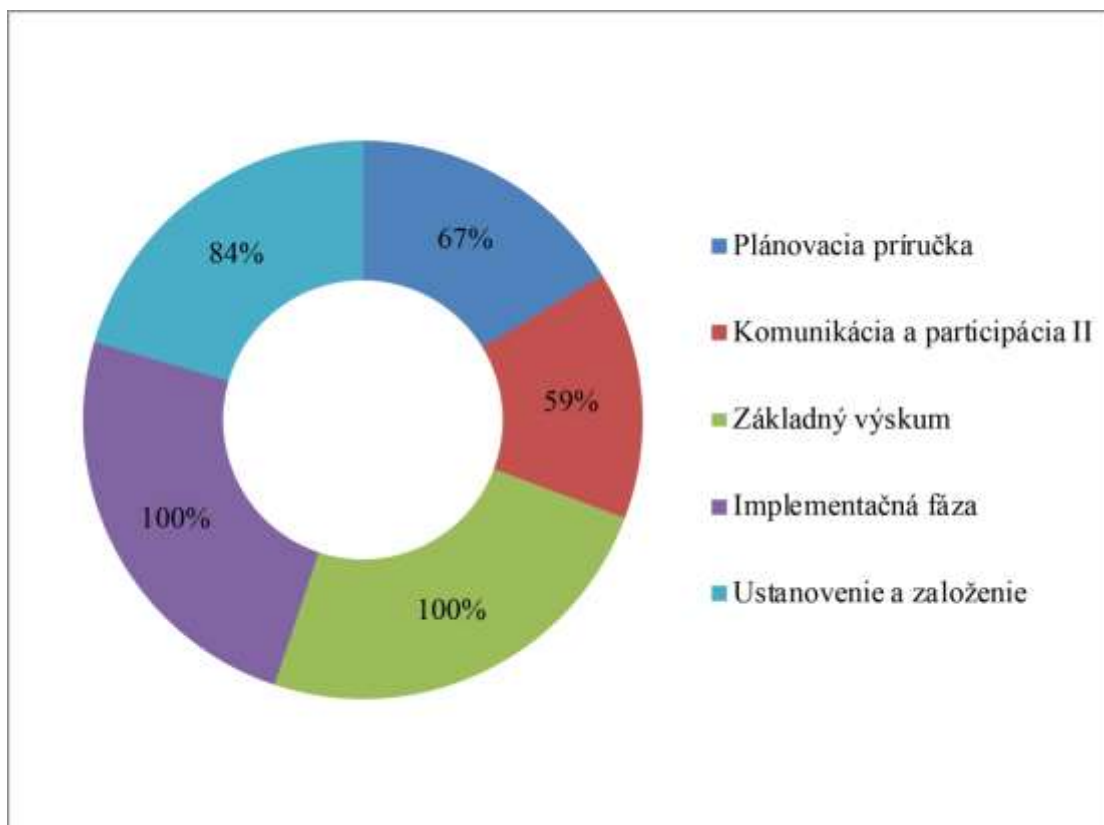

Obr. 2 Percentuálne vyjadrenie hodnotenia oblastí prípravnej fázy (vyjadruje prostredníctvom systému IPAM, na koľko percent sú splnené tieto oblasti) v NP České Švýcarsko

Tab. 3 Prehľad hodnotenia aktivít fázy základného plánovania námestníkom a vedúcim oddelenia verejných vzťahov Národného parku České Švýcarsko

ešte nebolo začaté	začaté	dokončené	Základné plánovanie
			Plánovacia príručka
	X		Pripravili ste vyčerpávajúci prehľad zahrňujúci všetky témy, disciplíny a aspekty plánovania, ktorý určí hlavné problémy, menej významné aspekty a črty, ktoré sú len kozmetickej povahy?
		X	Zostavili ste zoznam všetkých orgánov a inštitúcií zahrnutých do plánovacieho procesu? Jasne treba oddeliť riadiace, operačné a kontrolné orgány.
	X		Vytvoriť úplný prehľad technických štandardov (počítačových, o ukladaní údajov, štruktúre výsledkov a prienikov) s cieľom uľahčiť homogenitu výsledkov a garantovať správnu syntézu.
			Komunikácia a participácia II
	X		Poznáte názory, nápady a myšlienky všetkých stakeholderov a pokúsili ste sa porozumieť ich účasti a záujmom, aby ste vedeli identifikovať kľúčových hráčov?
	X		Pripravili ste úplný zoznam všetkých stakeholderov a ich účasti a záujmov v plánovacom procese?
	X		Pozvali ste významných stakeholderov k vytvoreniu kritérií, aby stanovili podmienky, ktoré budú viesť k prehľadnosti v procese plánovania? Na tieto kritéria sa musí celý čas pamätať.
		X	Poskytujete pravidelné informácie (napr. noviny/obežníky) a dávate možnosť pre všetky komentáre a príspevky?
	X		Naviazali ste osobné kontakty s dôležitými stakeholdermi formou stretnutí, workshopov a rozhovorov? Ponúknete exkurzie do podobných lokalít? Povzbudzujte stakeholderov k vyjadreniu ich skúseností, aby poskytli autentické a pravdivé svedectvá?
	X		Poskytujete všetky technické a administratívne informácie na vašej domovskej stránke a šírite svoju webovú adresu? Vybraným skupinám poskytnite prístup k fóram (chránené heslom).
			Základný výskum
		X	Získali ste prehľad o regióne formou interview s vybranými odborníkmi (špecialisti v ekonómii, ekológii a kultúre)?

ešte nebolo začaté	začaté	dokončené	Základné plánovanie
		X	Získali ste komplexný prehľad existujúcich dát o regióne (nemusia to byť vždy len primárne dáta a údaje plánovacieho procesu)?
		X	Poskytli ste komplexný prehľad odpovedajúcej literatúry o regióne?
			Implementačná fáza
		X	Máte stanovené pevné hranice a určenú zonáciu v súlade s požiadavkami kategórie? Príprava na tento akt je náročná procedúra intenzívnych diskusií so stakeholdermi.
		X	Definovali ste štruktúru organizácie a nechali ste si ju skontrolovať externými odborníkmi už v rannej fáze?
		X	Uistili ste sa, že koncept CHÚ korešponduje a zodpovedá právnemu rámcu a požiadavkám medzinárodnej kategorizácie? Prispôbte CHÚ požiadavkám kategórie územia.
			Ustanovenie a založenie
	X		Prešli ste právnou procedúrou a objasnili všetky otázky súvisiace s kompenzáciami, uzatváraním zmlúv a ďalšími podrobnosťami?
		X	Prebrali ste aplikačnú procedúru na úrovni národnej a medzinárodnej (názvy a označenia)?
		X	Oslavujete „výročie“ CHÚ so zameraním na zvýšenie publicity a s poďakovaním všetkým zúčastneným?

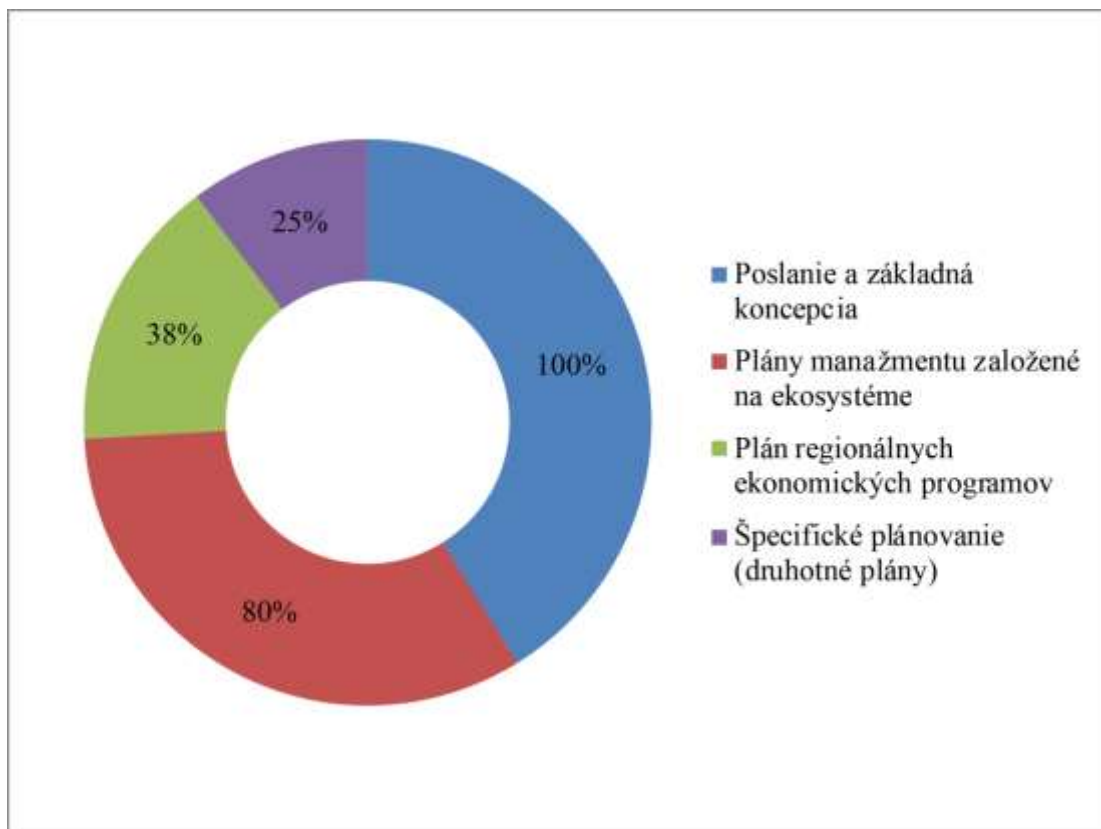

Obr. 3 Percentuálne vyjadrenie hodnotenia oblastí fázy základného plánovania (vyjadruje prostredníctvom systému IPAM, na koľko percent sú splnené tieto oblasti) v NP České Švýcarsko

Tab. 4 Prehľad hodnotenia aktivít fázy detailného plánovania námestníkom a vedúcim oddelenia verejných vzťahov Národného parku České Švýcarsko

ešte nebolo začaté	začaté	dokončené	Detailné plánovanie
			Poslanie a základná koncepcia
		X	Pripravili ste filozofiu kľúčových hodnôt a cieľov lokality ako súčasť participatívneho procesu?
		X	Vyvíjate dlhodobé perspektívy k dosiahnutiu cieľov v participatívnom procese?
		X	Pripravili ste Corporate Identity (CI), ktorý vyjadruje a podporí identitu lokality?
			Plány manažmentu založené na ekosystéme
		X	Získali ste jasný prehľad cieľov ochrany, ich geografické umiestnenie, status ochrany a riziká, ktorým čelia?
		X	Pripravili ste súbor opatrení, ktoré sú prispôsobené požiadavkám majiteľov a užívateľov pôdy, avšak s prioritou ochrany?
		X	Spoločne ste zhodnotili plánovaný program oproti finančnému rámcu, aby sa predišlo následnému „trpkému prebudeniu“?
	X		Vyvinuli ste jasný súbor indikátorov, hodnotiacich úspešnosť? Pripravili ste jednoduchý, ale efektívny monitorovací systém?
	X		Tri veci zabezpečia celkový úspech činnosti: po prvé - diskusia so stakeholdermi, po druhé - diskusia so stakeholdermi a po tretie - diskusia so stakeholdermi.
			Plán regionálnych ekonomických programov
	X		Rozvíjate a poskytujete jasný obraz silných a slabých stránok, možností a hrozieb pre ekonomický rozvoj regiónu CHÚ?
X			Identifikujte požiadavky spotrebiteľov a vytvorte portfólio služieb a produktov, ktoré možno vyrábať a budú podporovať miestnu ekonomiku. Udržujte základné hodnoty regiónu a získajte pridanú hodnotu z miestnej a regionálnej špecifickej ponuky tovaru (ŠPT).
	X		Vytvorili ste program pre prezentáciu, propagáciu a predaj regionálnych produktov a služieb blízkych manažmentu CHÚ?

ešte nebolo začaté	začaté	dokončené	Detailné plánovanie
	X		Podporujete a stimulujete vybrané dobré investície a udržiavate si externých odborníkov vyberajúcich a hodnotiacich aktivity a projekty?
			Špecifické plánovanie (druhotné plány)
	X		Pripravili ste komplexný prehľad plánovania, ktoré by mohlo ovplyvniť CHÚ (regionálne plány, ochrana pred živelnými pohromami, dopravné plány, atď.)?
X			Pripravili ste administratívne a technické zosúladenia medzi špecifickými plánovacími orgánmi?

Obr. 4 Percentuálne vyjadrenie hodnotenia fázy detailného plánovania (prostredníctvom systému IPAM, na koľko percent sú splnené tieto oblasti) v NP České Švýcarsko

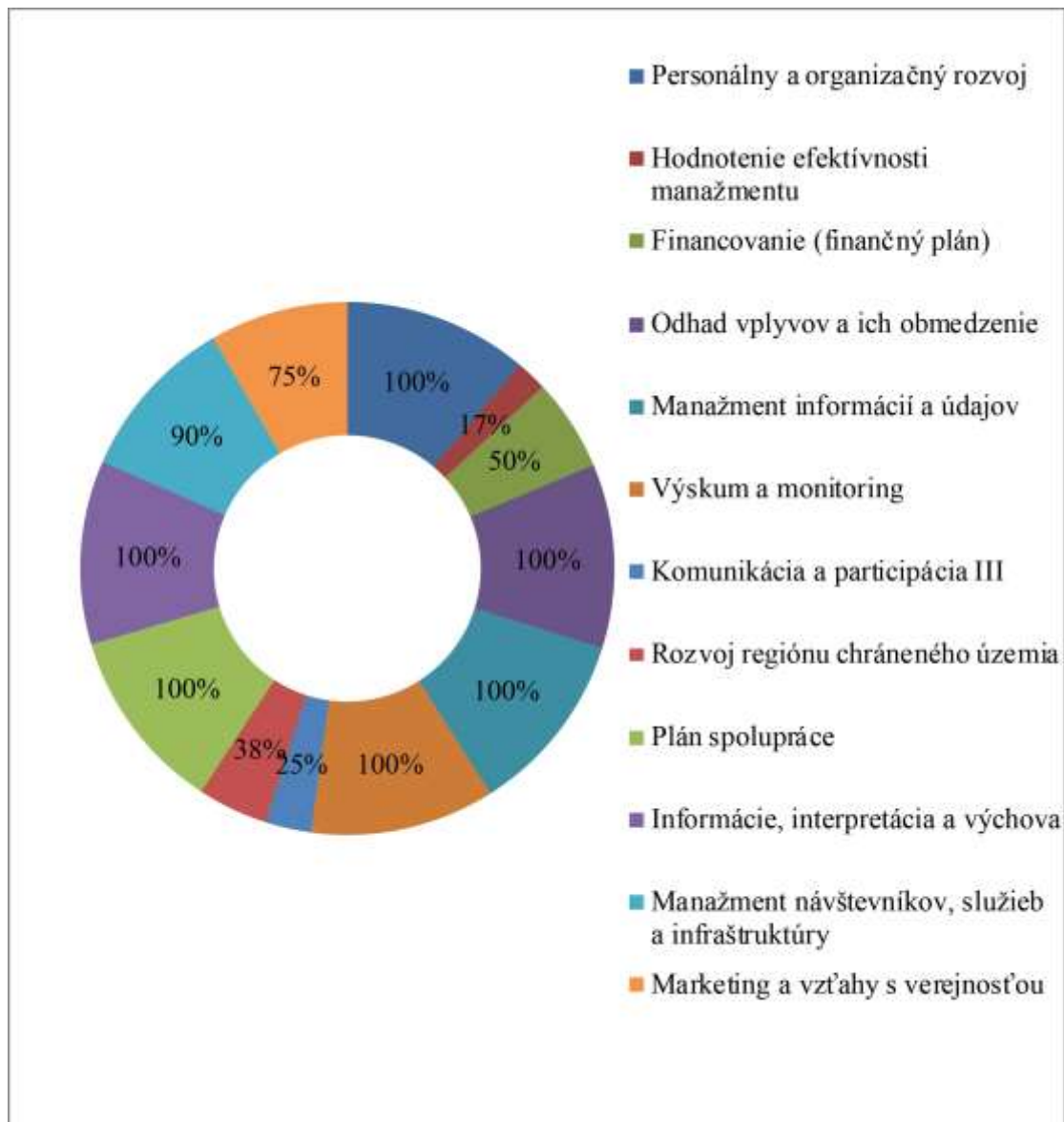
Tab. 5 Prehľad hodnotenia aktivít implementačnej fázy námestníkom a vedúcim oddelenia verejných vzťahov Národného parku České Švýcarsko

ešte nebolo začaté	začaté	dokončené	Implementačná fáza
			Personálny a organizačný rozvoj
		X	Zriadili ste pravidlá organizácie a vytvorili ste komplexný plán inštitúcie (vrátane zodpovedností osôb a kompetencií, osoby/tímy, procesy)?
		X	Vytvorili ste jasný plán pre personál s ohľadom na funkcie, kompetencie, vzdelanie a možnosti budúceho rozvoja?
		X	Získavate mladý personál, mladé regionálne osobnosti s cieľom získať nové myšlienky a nápady, nových členov do tímu a vychovať absolventov?
			Hodnotenie efektívnosti manažmentu
	X		Pripravili ste rámec pre hodnotenie efektívnosti manažmentu v CHÚ (poslanie – plánovanie – vstupy – proces – výstupy - výsledok)?
X			Vytvorili ste súbor indikátorov pre hodnotenie úspešnosti a postupu v súlade s cieľmi?
X			Predstavili ste účinné cesty monitorovania indikátorov úspešnosti?
			Financovanie (finančný plán)
	X		Máte pripravený zoznam výhod, ktoré chcete ponúknuť návštevníkom?
	X		Máte vytvorenú finančnú stratégiu (ako získať nové zdroje a ako získané finančné zdroje povedú k dosiahnutiu vytýčených cieľov)?
X			Iniciujete nové spôsoby financovania, napr. reklama, vstupné, licencie (oficiálny poskytovateľ CHÚ)?
		X	Vytvorili ste detailný ročný plán príjmov (oficiálny rozpočet, dary, sponzori, dotácie) a výdavkov?
			Odhad vplyvov a ich obmedzenie
		X	Máte vypracovaný komplexný prehľad obmedzení a hodnotenie environmentálnych vplyvov, ktoré sú relevantné pre vaše CHÚ (je možné odvodenie z rôznych právnych otázok a mimo vašej zodpovednosti)?

ešte nebolo začaté	začaté	dokončené	Implementačná fáza
		X	Ponúkate možnosť dať projekt alebo nápad skontrolovať ako špecializovanú službu, ktorú poskytne orgán alebo vedenie CHÚ?
		X	Máte vybudovaný jasný postup (v súlade s odpovedajúcimi právnymi predpismi a obmedzeniami) pre odhad vplyvu a zaistenie transparentnosti v postupoch a hodnoteniach?
			Manažment informácií a údajov
		X	Pripravili ste vhodnú podporu pre EDP (elektronické spracovanie údajov) pre administratívne a manažérske aktivity?
		X	Zaistili ste komplexný prehľad údajov a materiálov relevantných k danému CHÚ?
		X	Ste prepojení do reťazca sietí s najnovšími digitálnymi informáciami (letecké snímky, katastrálne plány, odpovedajúce geografické informácie, databázy, atď.)?
			Výskum a monitoring
		X	Pripravili ste prehľad o druhoch výskumu, ktorý je potrebný vo vašom CHÚ (oblasti a typy výskumu)? Výskumný profil?
		X	Zaistili ste podrobný popis potrieb v súvislosti s výskumom a inventarizáciu všetkých zdrojov potrebných pre vedeckú prácu?
		X	Zriadili ste dlhodobý monitorovací program, ktorý je indikatívny, praktický a súvisí s vašimi cieľmi?
			Komunikácia a participácia III
	X		Zahrnuli ste na základe postupných procesov komunikácie a participácie s odpovedajúcimi rozhodovacími, výkonnými, konzultatívnymi a kontrolnými orgánmi všetky odpovedajúce záujmy a stakeholderov?
X			Pravidelne poskytujete technické informácie pre stakeholderov, rozhodovacie orgány a VIP?
			Rozvoj regiónu chráneného územia
X			Implementovali ste postupnými krokmi regionálny ekonomický program so stálou reguláciou a revíziami?
	X		Vybudovali ste CHÚ ako regionálny informačný zdroj

ešte nebolo začaté	začaté	dokončené	Implementačná fáza
			v zmysle poskytnutia know - how pre udržateľný regionálny rozvoj (napr. subvenčný portál)?
	X		Založili ste dlhodobú partnerskú spoluprácu s regionálnymi výrobcami tovarov a služieb?
	X		Podporujete CHÚ ako obchodnú značku a teda známku pre lokálne tovary a služby?
			Plán spolupráce
		X	Chápete riadenie CHÚ ako dlhodobý proces, ktorý potrebuje stále vylepšovanie získavaním know - how a zapojením do siete pre výmenu skúseností?
		X	Starostlivo vyberáte najlepšie možnosti pre medzinárodnú spoluprácu (partnerská spolupráca, patronáty, projekty, výmeny zamestnancov)?
		X	Máte zaistenú dlhodobú spoluprácu CHÚ s rôznymi partnermi (veda, ekonomika, kultúra, výchova, atď.)?
			Informácie, interpretácia a výchova
		X	Definovali ste hlavné základné poslania, cieľové skupiny medzi návštevníkmi a hlavné aktivity?
		X	Máte rovnako tak naviazané neformálne styky s vedeckými inštitúciami za účelom aktualizácie poznatkov a prístupov?
		X	Prebieha výmena informácií a nových aktivít s inými CHÚ s cieľom neustálej aktualizácie didaktických prístupov a výchovných metód?
			Manažment návštevníkov, služieb a infraštruktúry
		X	Máte zakotvené aktivity návštevníkov do právnych, infraštruktúrnych a prírodných podmienok v CHÚ a položili ste si otázku, čo by malo byť prípustné, koho prilákať a čomu sa vyhnúť v rámci participatívneho procesu (vlastníci pozemkov)?
		X	Máte pripravený súbor materiálov k sprevádzaniu návštevníkov územím, na vyhliadkové miesta a po trasách, ktoré majú prilákať, vzdelávať a nadchnúť návštevníka (takzvané „horúce body“), pričom sa zohľadní otázka cieľových skupín?
		X	Poskytujete dobre vyváženú sieť infraštruktúry (náučné chodníky, náučné lokality, informačné body, návštevnícke

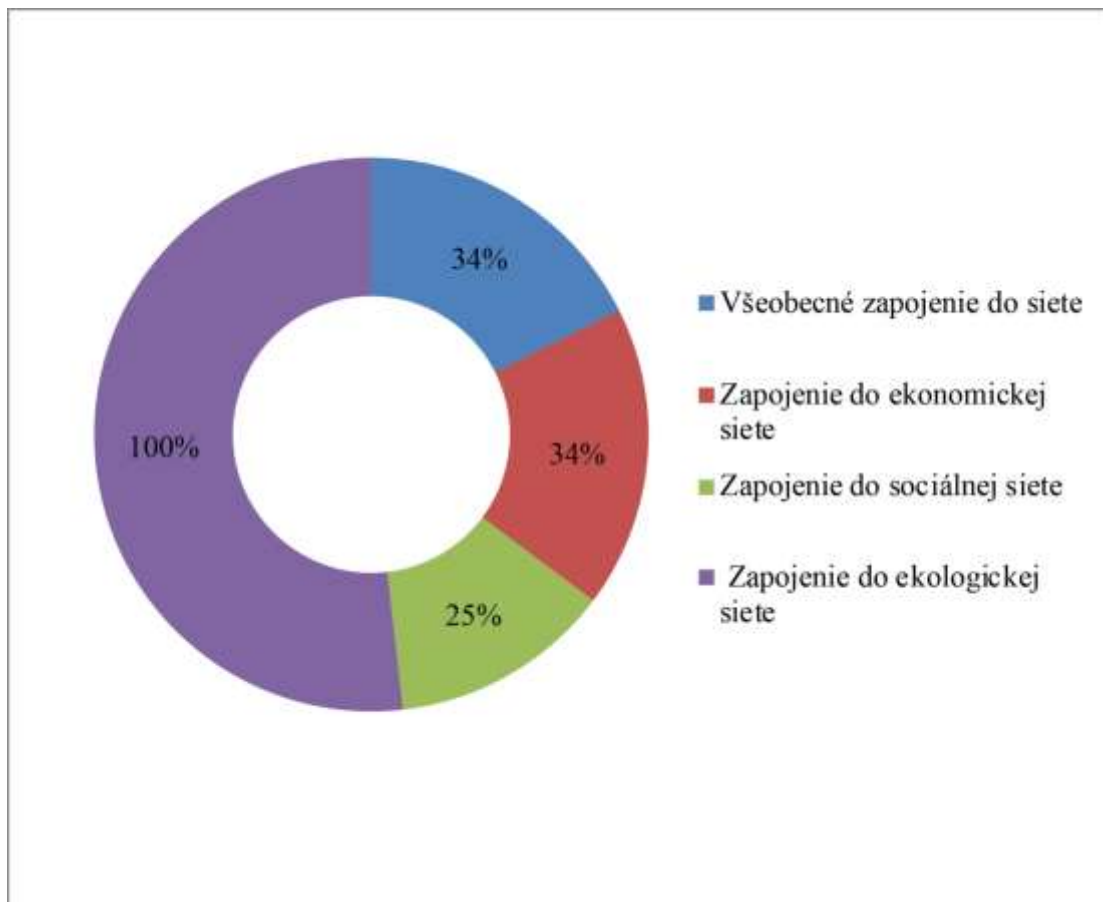
ešte nebolo začaté	začaté	dokončené	Implementačná fáza
			centrá, atď.) a zariskovali ste zavedením novej techniky?
		X	Poskytujete vyvážený program aktivít pre návštevníkov (v spojení s inými partnermi a komerčnými službami) napr. sprievodcovské služby, dobrodružné výlety, nočné prechádzky, vedecké exkurzie, skauting, atď.)?
	X		Získavate spätnú väzbu od návštevníkov a monitorujete ich správanie sa, aktivity a rozptýlenie?
			Marketing a vzťahy s verejnosťou
	X		Rozumiete, rozvíjate a podporujete meno CHÚ ako značky a identifikujete spoločný odkaz a poslanie?
	X		Zaistili ste, aby zamestnanci – profesionáli, ako aj dobrovoľníci, boli nadšení, schopní a skutoční propagátori značky CHÚ?
		X	Pripravili ste komunikačnú stratégiu CHÚ, identifikovali ste príjemcov a spôsob komunikácie (noviny, spoločenské udalosti, komerčné akcie, atď.), hľadáte spôsoby tlmočenia imidžu?
		X	Založili ste dlhodobú spoluprácu s médiami, agentúrami a lokálnymi alebo regionálnymi komunikačnými a informačnými prostriedkami a pracovníkmi?

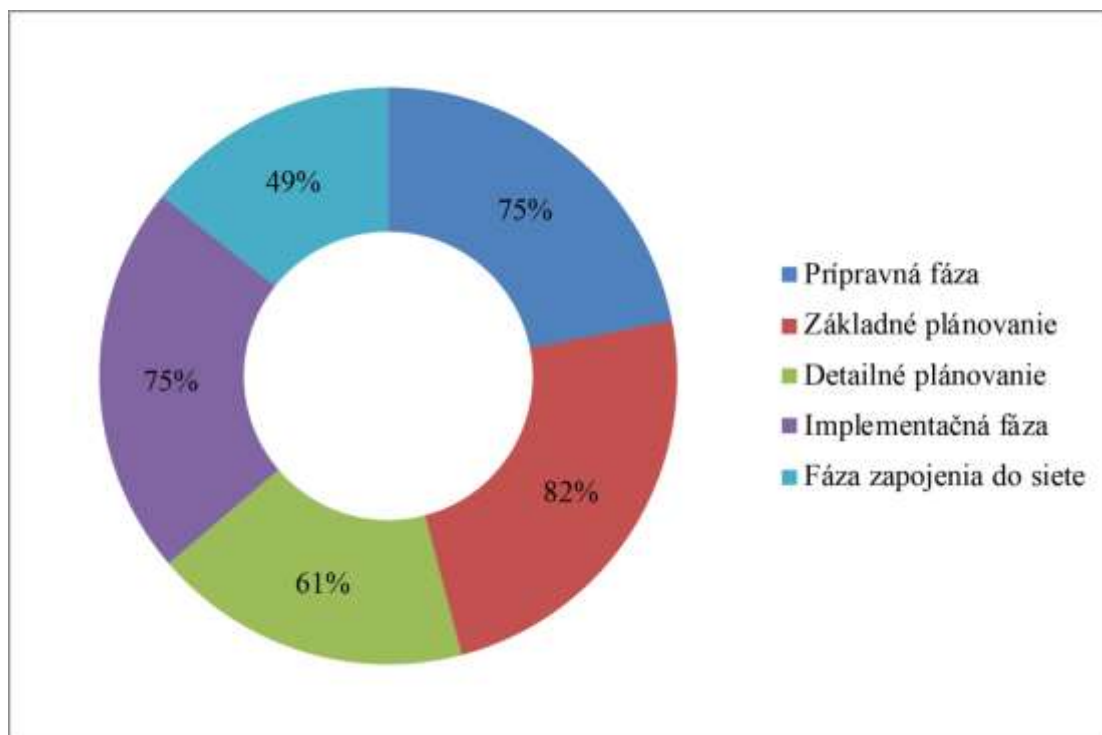
Obr. 5 Percentuálne vyjadrenie hodnotenia implementačnej fázy (vyjadruje prostredníctvom systému IPAM, na koľko percent sú splnené tieto oblasti) v NP České Švýcarsko

Tab. 6 Prehľad hodnotenia aktivít fázy zapojenia do siete námestníkom a vedúcim oddelenia verejných vzťahov Národného parku České Švýcarsko

ešte nebolo začaté	začaté	dokončené	Zapojenie do siete
			Všeobecné zapojenie do siete
	X		Načrtli ste „mentálny obraz“ o existujúcej sieti chránených území (partnerov) a popísali ste druh spolupráce?
X			Identifikovali ste potenciálnu alianciu za účelom rozšíriť, optimalizovať vašu sieť a návrh akčného plánu?
	X		Využili ste existujúce nástroje a metódy s cieľom nájsť nových partnerov?
			Zapojenie do ekonomickej siete
X			Aktivovali ste siete s cieľom zabezpečiť nové možnosti financovania CHÚ?
	X		Podporili ste akcie, mechanizmy, procedúry pre spoluvyužívanie existujúcich zdrojov s inými CHÚ?
	X		Implementovali ste akcie a prepojenie s inými CHÚ za účelom spoločného zvýšenia úrovne vašich zdrojov?
			Zapojenie do sociálnej siete
	X		Posúdili ste úroveň „sociálnej kvalifikácie“ (sociálnych zručností) zamestnancov (členov) správy vášho CHÚ? Zhodnotili ste vaše komunikačné zručnosti vo vzťahu komunikácie s „ostatnými“?
		X	Posúdili ste potrebu, možnosť zapojiť sa do siete s inými CHÚ? Posúdili ste v tejto súvislosti vašu pripravenosť zúčastniť sa alebo dať podnet k takejto spolupráci?
			Zapojenie do ekologickej siete
X			Poskytujete ekologický profil, ktorý opisuje CHÚ ako uzol ekologickej siete a prijali ste nástroje a štandardy s cieľom uľahčiť výmenu informácií?

Obr. 6 Percentuálne vyjadrenie hodnotenia fázy zapojenia do siete (vyjadruje prostredníctvom systému IPAM, na koľko percent sú splnené tieto oblasti) v NP České Švýcarsko

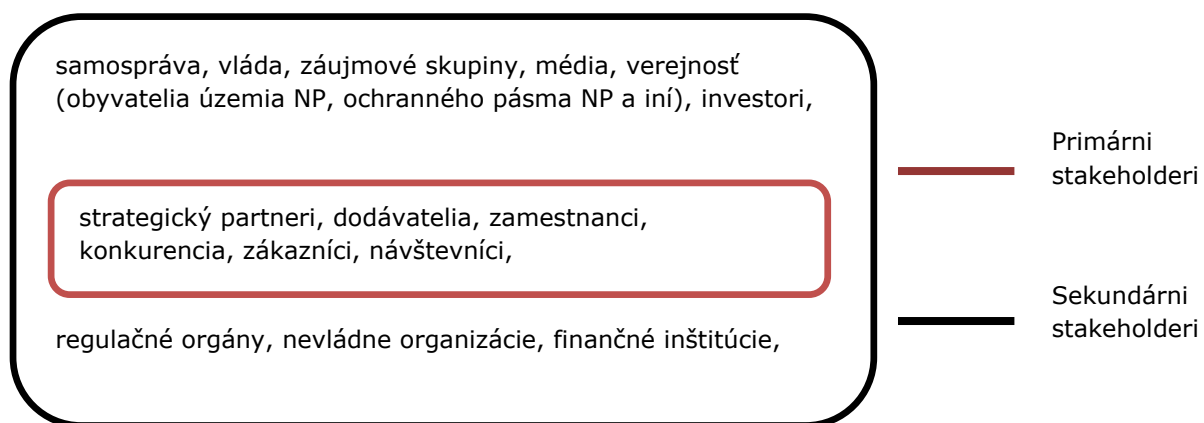

Obf. 7 Komplexné zhodnotenie fáz manažmentu (vyjadruje prostredníctvom systému IPAM, na koľko percent sú tieto fázy napĺňané) v NP České Švýcarsko

Diskusia

Systém IPAM sme zvolili ako nástroj na hodnotenie manažmentu Národného parku České Švýcarsko z viacerých dôvodov. V prvom rade je potrebné poukázať na to, že v minulosti sa manažment národných parkov v Českej republike nehodnotil prostredníctvom tohto systému. V porovnaní s inými systémami na hodnotenie manažmentu chránených území (ako je napr. Rapid Assesment and Prioritisation Methodology (RAPPAM)) je systém IPAM vo väčšej miere zameraný na hodnotenie vzťahov s verejnosťou, stakeholdermi a rovnako tak sa zameriava na pomenovanie a hodnotenie potrieb jednotlivých cieľových skupín (vytváranie benefitov), ktoré chránené územie navštevujú. Špeciálne sa tento systém venuje hodnoteniu environmentálnej výchovy a osvety realizovanej v rámci činnosti chráneného územia. V rámci systému IPAM je možné hodnotiť každé chránené územie individuálne a hodnotenie nie je obmedzené stupňom ochrany chráneného územia. Systém IPAM hodnotí chránené územie ako celok, so všetkými jeho ekosystémami a podmienkami v ňom. Systém IPAM napomáha znižovať tlak na manažérov chránených území, ktorý je na nich vytváraný pri rozhodovaní a riadení chráneného územia. Uľahčuje a napomáha manažérom pri komplexnom hodnotení manažovania chráneného územia a zároveň napomáha úspešne zaviesť integrovaný manažment v chránenom území. Integrovaný manažment sa tiež v rámci chránených území zameriava na riešenie vzťahov so zainteresovanými skupinami a verejnosťou. Na zhodnotenie vzťahov so zainteresovanými skupinami (stakeholdermi), ktoré je súčasťou hodnotenia v rámci hodnotenia IPAM odporúčame použiť stakeholder management. Je to riadenie vzťahov vytváraných a udržiavaných medzi organizáciou a jej stakeholdermi, ktorí sú alebo môžu byť aktivitami organizácie ovplyvnení a tak isto samotnú organizáciu môžu istým spôsobom ovplyvniť oni sami. Identifikácia stakeholderov obsahuje tri kroky, ako uvádza Zelený (2008) „a to: *identifikácia stakeholderov, klasifikácia a uprednostnenie*

stakeholderov a následne analýza a poznávanie stakeholderov." Jedna z metód, ako identifikovať stakeholderov chráneného územia, je položiť si nasledujúce otázky (Thomas, Middleton, 2003). V akom vzťahu sú s chráneným územím? K akému účelu chránené územie používajú a akú má pre nich hodnotu? Aké majú v rámci chráneného územia úlohy a zodpovednosti? Akým spôsobom ich ovplyvní zavádzaný manažment? Aký je vplyv ich aktivít na hodnoty chráneného územia? Stakeholderov môžeme následne po zodpovedaní týchto otázok rozdeliť na primárnych a sekundárnych (Zelený et al., 2010).

Obr. 8 Primárni a sekundárni stakeholderi (Upravené podľa: Zelený et al., 2010)

Zo zhodnotenia jednotlivých fáz manažmentu Národného parku České Švýcarsko vyplýva, že je potrebné posilniť fázy detailného plánovania, implementačnú fázu a fázu zapojenia do siete. V rámci zlepšenia fázy detailného plánovania je potrebné zamerať sa na podporu plánu regionálnych programov. Ďalej identifikovať najdôležitejšie požiadavky návštevníkov a posilniť vytvorenie portfólia produktov a služieb, ktoré môžu byť produkované a poskytované za účelom podpory regionálnej ekonomiky a regionálneho hospodárstva. Tieto kroky je nutné podniknúť s prihliadnutím na miestne hodnoty a tradičné regionálne služby a produkty (ktoré sú nositeľmi originálnych predajných návrhov). V oblasti špecifického plánovania je potrebné vypracovať koncepčné a technické prepojenia jednotného administratívneho a technického modulu medzi riadiacimi orgánmi pre detailnejšie plánovanie, ktoré bude preventívne minimalizovať možné negatívne vplyvy na národný park. V rámci zlepšenia implementačnej fázy je potrebné posilniť hodnotenie efektivity manažmentu a to formou nastavenia skupiny ukazovateľov hodnotiacich úspešnosť a procesy v súlade so stanovenými cieľmi, ako i monitoringu týchto ukazovateľov úspešnosti adekvátnymi metódami. V oblasti financovania je potrebné zamerať sa na prípravu nových spôsobov financovania ako sú príjmy z distribúcie produktov, vstupných poplatkov a licencií.

V oblasti komunikácie a participácie III je potrebné zamerať sa na prehodnotenie komunikácie. Je veľmi dôležité poskytovať pravidelné technické a odborné informácie pre zúčastnené strany, stakeholderov s rozhodovacími právomocami a vlastníkov nehnuteľností na území národného parku. V oblasti rozvoja regiónu národného parku je potrebné zamerať snahu na vytvorenie a postupnú implementáciu regionálneho hospodárskeho programu, s ktorým sú spojené i ďalšie úsporné opatrenia ako i jeho

pravidelné vyhodnocovanie, prispôsobovanie a aktualizáciu podľa potrieb národného parku. V rámci fázy zapojenia do siete je potrebné posilniť oblasť všeobecného zapojenia do siete, a to identifikáciou potenciálnych partnerov, s ktorými by mohla byť v budúcnosti nadviazaná plodná spolupráca, rozšíriť okruh možných partnerov spolupráce a jeho optimalizácia, ako i vytvorenie akčného plánu pre danú oblasť. V oblasti zapojenia národného parku do ekonomickej siete je potrebné vytvoriť a aktualizovať prehľad nových možností financovania pre podporu chránených území. Chránené územia z hľadiska financovania nie sú samostatne zárobkové subjekty, preto je potrebné ich financovanie podporiť z externých zdrojov (verejných a súkromných). Graf sebahodnotenia môže byť vhodným nástrojom, ktorý vyjadrí potrebu nadviazania vzťahov i odhad potenciálnych ekonomických spoločných línií s inými príbuznými organizáciami. Ekonomické hodnotenie (analýza) je vhodným nástrojom pre manažérov chránených území, pretože podporuje snahu hľadania finančných zdrojov v tradičných oblastiach, ale rovnako tak napomáha identifikovať ďalšie zdroje financovania, napomáha odhaliť periférnych stakeholderov (zainteresované skupiny), ktoré môžu rovnako tak pomôcť pri odhaľovaní hrozieb chráneného územia, indikovať cesty a zachytiť hodnoty. Môžu byť tak isto nápomocní pri poskytovaní manažmentových skúseností. Pomocné aktivity ekonomických aspektov na plánovací manažment sú napríklad: spojenie výskumných programov, projektov, lobovanie u organizácií, ktoré môžu finančne podporiť chránené územie, hľadanie darcov, sponzorov, definovanie fondov spoluvyužívajúcich mechanizmy so sieťou.

Okrem toho môže zapojenie zainteresovaných strán do finančných aspektov chráneného územia zlepšiť ekonomickú udržateľnosť.

V oblasti zapojenia do ekologickej a sociálnej siete je nevyhnutné vyhodnotenie úrovne sociálnej kvalifikácie zamestnancov správy chráneného územia. Je potrebné zhodnotiť komunikačné schopnosti a zručnosti. Ako veľmi potrebné sa javí zlepšovanie marketingu v chránených územiach. V rámci chránených území nie sú definované úlohy manažérov, dôsledkom čoho je nedostatočná komunikácia chránených území s ostatnými subjektmi. Manažéri chránených území sú vystavovaní ďalším komplikáciám pri ich snahe zapojiť sa do týchto aktivít. Nezriedka narazia na problém nedostatku zručností a znalostí v oblasti marketingu chránených území. Ako veľmi naliehavý problém sa na jednej strane vynára nedostatok vzdelávacích príležitostí pre manažérov chránených území v týchto oblastiach. Na strane druhej je nedostatok odborníkov vo vzťahu k verejnosti pracujúcich pre správy chránených území (typické pre chránené územia je, že manažéri sú biológovia, ekológovia a pod.). V tejto súvislosti navrhujeme zvýšiť povedomie manažérov chránených území v oblasti lobingu, vzťahov s verejnosťou, marketingu a komunikácie. Pre dosiahnutie týchto cieľov by mali byť použité metodiky organizácií z podnikateľského prostredia, ktoré rovnako tak disponujú odborníkmi v oblasti ekonomiky, rozvoja podnikania a styku s verejnosťou, s ktorými je vhodné konzultovať. V neposlednom rade je potrebné realizovať opatrenia pre budovanie kapacít. Snažiť sa o aktivity realizované spoločne s partnermi z iných oblastí, ako sú médiá, regionálni developeri a iné komunity. Jasne definované konkrétne komunikačné stratégie a ciele akčného plánu by mohli byť užitočné pri identifikácii hlavných správ potrebných pre komunikáciu s verejnosťou.

Záver

Všetky výsledky a odporúčania, ktoré sme získali realizovaným výskumom, budú poskytnuté zamestnancom Správy Národného parku České Švýcarsko za účelom ich aplikácie. Implementácia našich odporúčaní a jednotlivých krokov v manažmente v sporných oblastiach povedie k zvýšeniu benefitov pre národný park ako aj pre stakeholderov a návštevníkov v rámci ich vzdelávania a osvetu. V neposlednom rade budú

nami navrhované zmeny osožné regiónu, v ktorom je národný park situovaný, čo povedie k posilneniu vzájomných väzieb medzi chráneným územím a regiónom.

Pod'akovanie

Výskum k článku bol financovaný v rámci projektu č. I-12-005-01 s názvom: Uplatnenie integrovaného manažmentu v národných parkoch v podmienkach Slovenskej republiky a Českej republiky, ktorý bol realizovaný v rámci výzvy Univerzitnej grantovej agentúry UMB (UGA UMB).

Zoznam použitej literatúry

- Demo, M. (2007). *Udržateľný rozvoj, život v medziach únosnej kapacity biosféry*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre.
- Firbank, L., & G, (2005). Striking a new balance between agricultural production and biodiversity. *Annals of Applied Biology*. Volume, 146(2), 163-175. Retrieved from <http://www.blackwell-synergy.com/doi/abs/10.1111/j.1744-7348.2005.040078.x> doi:10.1111/j.1744-7348.2005.040078.x
- Getzner, M., Jungmeier, M., & Lange, S. (2010). *People, Parks and Money Stakeholder involvement and regional development: A manual for protected areas*. Klagenfurt: Druckerei Theiss.
- Haas, M., Ondrová, E., Švajda, J., (2008). *Environmentálna výchova/Environmental education*. Žilina: Institute of High Mountain Biology, University of Žilina.
- Härtel, H., Křenová, Z., (2009). Dilema priorit: Chráníme biodiverzitu, nebo procesi?. *Ochrana přírody*, 17(5), 17-21.
- Izakovičová, Z. a kol., (2006). *Integrovaný manažment krajiny II*. Bratislava: Ústav krajinnej ekológie SAV.
- Unep, Iucn, Wwf, (1991). *Caring for the Earth: Strategy for Sustainable Living*. Gland, Switzerland: IUCN.
- Integrated Protected Area Management (IPAM) . . Retrieved from <http://www.ipam.info/>
- Jungmeier, M., Velik, I., (2005). *IPAM Toolbox. Final Report. Study commissioned by: Office of the Carinthia Government Dept. 20, Execution: E.C.O. : Institute for Ecology Ltd.*
- Jungmeier, M. et al., (2005). *IPAM – Toolbox. Transnational Results (Expert Systém, Toolbox and Best Practice) – Study commissioned by: Office of the Carinthian Government Dept. 20, Execution: E.C.O.* Klagenfurt: Institute for Ecology Ltd.
- Švecová, M. (2008) Skúsenosti z krajín EÚ. In Švecová, M., Sásiková, K. (Ed.), *Výchova k udržateľnému rozvoju v podmienkach škôl a jej manažment* (pp. 131-142). Banská Bystrica: Fakulta prírodných vied UMB v BB.

- Thomas, L., & Middleton, H. (2003). *Guidelines for Management Planning of Protected Areas. Switzerland and Cambridge*. Glad: IUCN.
- Vološčuk, I., Švajda, J., (2008). *Monografické štúdie o národných parkoch*. Zvolen: Vydavateľstvo TU vo Zvolene.
- Webster, R., Holt, S., & Avis, Ch., (2002). *Karpaty Správa o stave Karpát vypracovaná v rámci Iniciatívy karpatského ekoregiónu*. Bratislava: DTP štúdio a tlač: centrum.
- Zelený, J. (2008). *Environmentálne manažérstvo a spoločenská zodpovednosť*. Banská Bystrica: Fakulta prírodných vied UMB Banská Bystrica.
- Zelený, J. et al., (2010). *Environmentálna politika a manažérstvo organizácií*. Banská Bystrica: Nikara.

Mgr. Peter Repka

doktorand: zaoberá sa manažmentom chránených území, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta prírodných vied, Katedra životného prostredia, Tajovského 55, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, repka.peter@gmail.com,

doc. RNDr. PaedDr. Milada Švecová, CSc.

vysokoškolský pedagóg: vyučuje Ekológiu, Manažment ekosystémov a Didaktiku, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta prírodných vied, Katedra životného prostredia, Tajovského 55, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, natur.svec@seznam.cz.